

Արեւմտեան

Հայոց

Հայաստանի

Համագումար

Արեւմտեան Հայաստանի հիմնախնդիրը հայ-թուրքական հարաբերությունների ներկա փուլում

Դեկտեմբեր 1, 2010թ. 11:22

(Զեկույցն ընթերցվել է նոյեմբերի 27-ին Ֆրանսիայի Մարսել քաղաքում կազմակերպված Արեւմտեան Հայաստանի Հայերի Ազգային Խորհրդի 3-րդ Վեհաժողովում)

Վեհաժողովի հարգելի մասնակիցներ, Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհրդի հարգարժան պատգամավորներ, Հայրենիքում և Արտերկրում բնակվող հայրենակիցներ,

Պատիվ ունեմ իմ և «Արծվաբուն Զեյթուն» հայրենակցական միության անունից ողջունելու Վեհաժողովի բոլոր մասնակիցներին, հատկապես, Վեհաժողովի կազմակերպիչներին և համացանցով Վեհաժողովի աշխատանքներին հետևող մեր բոլոր հայրենակիցներին:

Այս պահին չեմ կարող չհիշել համահայկական կապ ստեղծելու մասին իմ դպրոցական տարիների երազանքների և մեր ազգային խնդիրների լուծման գործում վերջին տարիներին կատարված աներևակայելի առաջընթացի մասին, որոնց համադրման ցայտուն օրինակը հենց այս գիտատեխնիկական հրաշքի՝ համացանցի միջոցով իրականացվող վիրտուալ Վեհաժողովն է և այս օրինակը ցայտուն ապացույցներից է այն իրողության, որ ժամանակակից աշխարհում նույնիսկ ազգային խնդիրների լուծման համար շատ կարևոր են բարձր տեխնոլոգիաներին և, ընդհանրապես, գիտատեխնիկական խնդիրներին մեծ դերակատարություն վերապահելը: Այո, 40 տարի առաջ հազիվ թե որևէ մեկի մտքով նման բան կանցներ և այն էլ՝ Խորհրդային իրականության պայմաններում, երբ մեր պատմությունը խեղաթուրվում կամ արգելվում էր պետականորեն: Իսկ այն ժամանակ ես արդեն ոչ միայն պատկերացնում և գիտակցում էի մեր ազգային խնդիրների ողջ ծավալն ու բարդությունը, այլև տեսնում էի դրանց՝ թեկուզև դանդաղ և փուլային, այնուամենայնիվ լուծման որոշակի հնարավորությունները, որոնց առանցքում հենց գիտատեխնիկական հեղափոխությունը պետք է լիներ:

Միանգամից ասեմ, որ իմ կանխատեսումներից արդեն իսկ իրականացվել են առաջին 2 փուլերը (դրանք առանձին բանախոսության նյութեր են, քանի որ շատ ծավալուն են), ներկայումս մենք թևակոխել ենք իմ կանխատեսումների երրորդ փուլը, որը հենց Արեւմտեան Հայաստանին է վերաբերվում:

Խոսքը ոչ միայն հայ-թուրքական հարաբերությունների հաստատման գործընթացին, այլ այն կարևորագույն, իմ պատկերացումներով հանգուցային կետի տեղաշարժին է վերաբերվում, երբ հայ-ադրբեջանական հարաբերություններն առանձնացվեցին հայ-թուրքականից (փաստորեն հանգույցը տեղաշարժվեց կամ, այլ խոսքով ասած՝ կծիկի խճճված թելերի 2 ծայրերն էլ բացվեցին, որտեղից արդեն կարելի է երկու ուղղություններով էլ կծիկը քանդել): Իսկ դա նշանակում է, որ սփյուռքահայությունը, ավելի ճիշտ՝ Արեւմտեան Հայաստանի բնիկների

Ժառանգները, ոչ միայն հնարավորություն ստացան իրենց պահանջատիրությունը բարձրացնելու պետական մակարդակի վրա, շնորհիվ Հայաստանի Հանրապետության կողմից իրականացվող արտաքին քաղաքականության, այլև հանդես գալ առանձին իրավական կարգավիճակով՝ ինչպիսին մեր այս կառույցն է, հենվելով ՄԱԿ-ի 2007 թ հոկտեմբերին ընդունած «Բնիկ ժողովուրդների իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ» կոնվենցիայի վրա: Իսկ պահանջատիրության գլխավոր իրավական փաստաթուղթն, անշուշտ, ԱՄՆ-ի նախկին նախագահ Վուդրո Վիլսոնի իրավաբար վճիռն է:

Խոսելով մեր ազգային հիմնախնդիրների և առաջին հերթին՝ Արևմտահայերի իրավական խնդիրների մասին, դարձյալ կարող եմ պնդել, որ դրանց լուծման համար անհրաժեշտ գործընթացների բազմությունը ուղիղ համեմատական կապ ունի հենց նորագույն տեխնոլոգիաների և նրանց կիրառման հմտությունների հետ: Այստեղ արդեն խոսքը վերաբերվում է ոչ միայն գիտատեխնիկական, այլև քաղաքական և իրավական տեխնոլոգիաներին: Թող այնպիսի տպավորություն չստեղծվի, թե ես միայն տեխնոլոգիաների գովազդ եմ անում. պարզապես ես ներկայացնում եմ ժամանակակից աշխարհում կիրառվող, այդ թվում նաև մեր ժողովրդի տարբեր հատվածների հետ իրականացվող շփումների միջոցով մեզ համար իրազեկելի դարձող երևույթների մասին, որոնք հսկայական չափերի հասնող տեղեկատվական պաշարներ են պարունակում և եթե մենք ժամանակին չենք նկատում կամ ուշացած ենք ստանում այդ տեղեկատվությունը, ապա դժվարացնում ենք հարցի լուծման բանալին գտնելու հնարավորությունը, էլ չեմ խոսում ապատեղեկատվության բացասական ներգործությունների մասին: Ես ակամա մոտեցա բուն թեմային, չնայած նախաբանը մի փոքր երկար էր, սակայն կարծում եմ, լեցուն էր հարցի լուծման համար օգտակար մտքերով:

Իմ զեկույցը պատրաստված է «Ինչո՞ւ ներկա փուլում չեն հարաբերվում հայ-թուրքական հարաբերությունները կամ հայ-թուրքական հարաբերությունների չհարաբերվելու արմատները» վերլուծական հոդվածի հիման վրա:

Թեման այնքան ընդգրկուն է, որ շատ դժվար է ոչ միայն մեկ ելույթում ամփոփել ողջ բովանդակությունը, այլև ներկայացնել հարցի բուն էությունը:

Սովորաբար վերլուծաբաններն օգտվում են իրենց ձեռքի տակ եղած փաստերի և դրանց նկատմամբ կիրառվող ստանդարտ մեխանիզմների արդյունքում ստացված «ստանդարտ» մեկնաբանություններից: Ես պատմաբան կամ քաղաքագետ չեմ, մասնագիտությամբ ճարտարագետ-համակարգագետ եմ և դա ինձ շատ է օգնել ոչ միայն մեր ազգային խնդիրները համակարգելու և վերլուծելու գործում՝ ստանդարտ գործելակերպից հրաժարվելու, այլև յուրաքանչյուր խնդրի նկատմամբ համակարգային մոտեցում ցուցաբերելու և վերլուծական ոչ ստանդարտ, դարձյալ համակարգային մեթոդներ կիրառելու միջոցով յուրահատուկ արդյունքներ ստանալու, ինչպես նաև եզրահանգումներ կատարելու հարցերում: Ավելացնեմ նաև, որ համակարգագիտության տեսանկյունից անլուծելի խնդիրներ գրեթե չկան, նույնիսկ անլուծելի թվացող այնպիսի խնդիրների լուծման գործում, ինչպիսիք են ազգային խնդիրները և, հատկապես՝ մեր ազգին վերաբերվող բազմաշերտ և բազմաբևեռ խնդիրները: Նորություն ասած չեմ լինի, եթե պնդեմ, որ ցանկացած խնդրի լուծումը պայմանավորված է նրանից, թե որքանով է խնդիրը հասանելի կամ ըմբռնելի այն լուծողի համար: Շատ կարևոր է իմանալ խնդրի ծագման պատճառները և նրա, այսպես կոչված՝ էպիկրիզը կամ, այսօրվա տերմինով ասած՝ ճանապարհային քարտեզը, այնուհետև անհրաժեշտ է լավ իմանալ պատմա-քաղաքական փոփոխությունների դիալեկտիկական և, իհարկե, լավ տիրապետել աշխարհաքաղաքական գործընթացների վերաբերյալ տեղեկատվությանը:

Մեր ազգային խնդիրների լուծման ողջ բարդությունը կայանում է նրանում, որ մեր պատմությունը, հատկապես վերջին 100 տարվա պատմությունը, շատ լեցուն է անլուծելի

թվացող, խճճված, հաճախ էլ իրարամերժ և նույնիսկ մեր պատմաբանների ու քաղաքագետների համար անհասկանալի խնդիրներով, որի մասին հենց իրենք են խոստովանում, դա ակընհայտ և ցավալի փաստ է: Մինչ մեր պատմաբաններն ու քաղաքագետները վազում են ‘պատմության անիվի’ հետևից և վերջինիս հետքերից միայն փաստեր ու փաստարկներ հավաքում, ‘անիվի’ դեկը երկար ժամանակ շարունակում է թշնամու ձեռքում մնալ: Այդպիսին է եղել մեր պատմությունը վերջին 100 տարում և միայն Խորհրդային Միության փլուզմամբ Հայաստանի Հանրապետությունը կարողացավ իր ձեռքը վերցնել ‘պատմության անիվի’ գունե իրեն՝ միայն ներկայիս Հայաստանի Հանրապետությանը վերաբերվող դեկը, որով, բնականաբար, հնարավոր չի ամբողջապես ղեկավարել ազգային շատ ավելի մեծ, մասնավորապես՝ Արևմտյան Հայաստանի խնդիրներով ծանրաբեռնված «անիվը»:

Այդ է եղել պատճառը, որ մեր ժողովուրդը, զրկված լինելով «անիվի» վրա ներգործելու հնարավորություններից, կարողացել է ընդամենը բարձրաձայնել մեր ողբերգական ճակատագրի, մեր ունահարված իրավունքների և մեր պետականության հանդեպ թշնամու կատարած բազմաթիվ ոտընձգությունների ունենալ քաղաքականության մասին և, եթե այսօր մի ուսանելի բան կա՝ այդ դառը պատմությունից դասեր քաղելու, ապա դա միայն ‘հայի վերջին խելքին’ համապատասխան խելացի, ճիշտ կամ ճշգրիտ հաշվարկների վրա հիմնված և, ամենակարևորը՝ համակարգված քաղաքականության իրականացումը պետք էլինի (ի դեպ՝ օգտվելով առիթից, ես կառաջարկեի, որպեսզի մեր պետական գլխավոր իշխանական օղակներում և, մասնավորապես՝ արտաքին գերատեսչություններում, լինեին գլխավոր համակարգագետի հաստիքներ, նրանք շատ պիտանի կարող են լինել):

Չնայած այսօրվա թեման Արևմտյան Հայաստանի և արևմտահայության խնդիրներն են, սակայն պատմական էքսկուրսը անհրաժեշտ էր ցույց տալու համար, որ նույնիսկ այդ խնդիրների լուծումն է կախված ‘պատմության անիվի’ վերջին 100 տարվա ընթացքից և, քանի դեռ մեզ չի հաջողվել այդ ընթացքը ամբողջովին փոխել մեր օգտին, մենք շոշափելի արդյունքների հազիվ թե հասնենք: Իսկ որպեսզի կարողանանք այդ բանն անել, առնվազն մենք պետք է ճիշտ պատկերացում ունենանք անցյալ դարի «պատմության անիվի» անցած ուղու մասին, հակառակ դեպքում անընդմեջ հանդիպելու ենք խութերի կամ կանգնելու ենք շրջապատույտի մեջ ընկնելու նոր վտանգների առաջ: Չէ՞ որ թշնամին դեռևս չի բավարարվել, իր հրեշավոր ծրագիրն անավարտ է մանցել, նա հետևողականորեն փորձում է իրագործել այդ ծրագիրը և աստված մի արասցե, եթե պատմությունը նորից կրկնվի, որի հավանականությունը երբեք չի կարելի բացառել, որովհետև մենք գործ ունենք մի այնպիսի քաղաքական միավորի հետ, որն ամեն գնով ցանկանում է միավորվել իր քոչվոր եղբայրների հետ և այդ ճանապարհին պատրաստ է ոչնչացնելու ամեն ինչ, այսինքն՝ նրա գլխավոր ծրագիրը պանթուրքիստական մի նոր խալիֆայություն ստեղծելու հեռանկարն է, այնպիսին, ինչպիսին Խորհրդային Միությունն էր: Իսկ որ Խորհրդային Միության փլուզումը մեզ համար ‘պատմության անիվի’ ամենաբարենպաստ փոփոխությունն էր, կարծում եմ՝ երկու կարծիք չի կարող լինել. հենց դրա շնորհիվ անկախություն ձեռք բերեցին պանթուրքիստների կողմից նվաճված երկրները և առաջին հերթին՝ Հայաստանն ու Ռուսաստանը, որոնք այսօր պանթուրքիզմի մարտահրավերների առջև կանգնած երկու գլխավոր պատենշներն են: Հենց այստեղից են բխում նրանց ռազմավարական շահերը և հենց դրանով են պայմանավորված նրանց մերձեցումներն ու սերտ հարաբերությունների հաստատումը վերջին տարիներին, (կարծում եմ, որ ավելորդ չի լինի հիշեցնել պատմական ոչ վաղ անցյալի փաստերն այն մասին, որ մինչ պանթուրքիստների Ռուսաստան ներխուժելը և Խորհրդային Միություն անունով Խալիֆայություն ստեղծելը, նույնպես եղել են հայ-ռուսական ջերմ հարաբերություններ, որոնց շնորհիվ հայերս, տարածվելով Անդրկովկասի ողջ տարածքով մեկ, կարողացանք ապահովել ծովից-ծով Հայաստան ստեղծելու նախադրյալներ, որոնք սակայն, ի չիք դարձան Խալիֆայության ի հայտ գալու պատճառով): Ահա թե որն էր «պատմության անիվի» ունեցած բացասական ամենամեծ ազդեցությունը մեր ժողովրդի համար վերջին 100 տարում:

Ճիշտ է, Խորհրդային Միության փլուզումով անկախացան ՀՀ-ը և ԼՂՀ-ը, սակայն պանթուրքիզմի վտանգը չվերացավ, կարելի է ասել՝ ավելի իրատեսական դարձավ, քանի որ իր գոյության 70 տարիներին Խալիֆայությունն արդեն հասցրել էր, այսպես ասած՝ ճտեր հանել և աճեցնել, որոնք այսօր Թուրքիայի հետ միասին փորձում են նոր Խալիֆայություն ստեղծել: Մեզ համար վտանգ է ներկայացնում այն իրողությունը, որ այդ «ճտերից» 2-ը մեր հարևաններն են, որոնք ոչ միայն ավելի ագրեսիվ կամ բարեկամի դիմակով ոչ բարեկամական դիրք են որդեգրել մեր ժողովրդի հանդեպ, այլև մեզ կտրել են տարածաշրջանի մեր միակ և իրական պաշտպանից:

Պետք է նշել նաև, որ պանթուրքիզմի վտանգը զգում են նաև հեռավոր Եվրոպայում և Միացյալ Նահանգներում, նույնիսկ՝ Արևելքում: Որքան ինքս եմ հիշում, առաջին անգամ այդ վտանգի մասին բարձրաձայն հայտարարվեց 70-ականների վերջերին՝ Միացյալ Նահանգների նախկին պետ. քարտուղար, ազգությամբ լեհ Բժեժինսկու կողմից. ով զգուշացնում էր, այսպես կոչված, թուրքական աղեղի՝ դեպի արևելք ընդարձակվելու մասին, որից հետո Խորհրդային Խալիֆայությունը փորձեց առաջ ընկնել և Աֆղանստանը կցել Միությանը: Իսկ այսօր ոչ միայն Արևմուտքի հսկողության տակ անցած Աֆղանստանը, այլև Խորհրդային Խալիֆայության օրոք՝ պանթուրքիստականացված՝ որոշ հանրապետություններ այլևս պանթուրքիզմի հենարան ծառայել չեն կարող՝ շնորհիվ Ռուսաստանի Դաշնության կողմից իրականացվող հակապանթուրքիստական քաղաքականության: Հենց դա է պատճառը, որ վերջին տարիներին նկատվում են Միացյալ Նահանգների և Ռուսաստանի, ինչպես նաև Արևմուտքի և Ռուսաստանի միջև դեռևս Խորհրդային ժամանակներից եկող սառը հարաբերությունների աստիճանական ջերմացման միտումներ: Դա «պատմության անիվի» մեր օգտին կատարված ամենամեծ շրջադարձն է:

Եթե նկատեցիք, իմ ելույթում ես շատ գործածեցի՝ պատմության անիվ՝ ոչ պատմագիտական տերմինը, սակայն այն առավել ընդգրկուն ներկայացնում և միմյանց է շաղկապում ինչպես անցյալն ու ներկան, այնպես էլ մատնանշում է դեպի ապագան ընթացող ճանապարհները: Եթե մի փոքր էլ բաղդատենք և պարզեցնենք խնդիրը, պարզորոշ կնկատենք այն միակ կապը, որը գոյություն ունի մեր և մեր երկու հարևանների անկապ հարաբերություններում: Հենց դրանով են բացատրվում մեր հարևանների համառ պնդումները՝ պատմաբանների հանձնաժողով՝ ստեղծելու վերաբերյալ, քանի որ իրենք՝ պատմության անիվի՝ տեսանկյունից վերջին հարյուրամյակում առավել նպաստավոր դիրքերում են գտնվել և հենց այդ առավելություններն են փորձում հակադրել՝ պատմական ճշմարտությունը քողարկելու և պատասխանատվությունից խուսափելու համար: Ինչպես ասում են, մնացածը ժամանակի խնդիր է. ի վերջո մի օր այդ նույն՝ պատմության անիվը շրջվելու է հենց իրենց դեմ: Եթե նրանք ցանկանում են պատմական վերլուծությունների վրա հիմնված քաղաքականություն իրականացնել, ապա հենց այս ամբիոնից ես կհնչեցնեմ մի քանի «պատմական փաստեր», որոնք երևի կհիշեցնեն մեր քոչվոր հարևաններին իրենց հեռավորարևելյան-ասիական ծննդավայրի տեղը, իսկ եթե նրանք արդարանում են, ասելով, թե արևմուտք արշավելիս և Բյուզանդական Կայսրությանը հնազանդեցնելիս իրենց ճանապարհին Հայաստան անունով պետության չեն հանդիպել, ապա թող նախևառաջ ուսումնասիրեն հենց այդ ժամանակների բյուզանդական աղբյուրները, որտեղ պարզորոշ նշված է, որ Արմենիա անունով երկրամասը ոչ միայն մաս է կազմել Բյուզանդական Կայսրության, այլև ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Կայսրության կառավարման գործում: Իրենք կամ չեն նկատում կամ էլ չեն ուզում նկատել, որ նույն երկրամասի անունը բյուզանդացիներից փոխառնելով, իրենք ևս անվանել են Արմենիա կամ, իրենց լեզվով՝ Էրմենիստան: Իսկ եթե մի փոքր էլ խորանան Բյուզանդական Կայսրության պետական և քաղաքական կառուցվածքի մեջ, ապա կնկատեն, որ այն առնվազն 1/4-ով եղել է հայկական պետություն՝ թե՛ բնակչության կազմով, և թե՛ երկրի կառավարման համակարգում ընդգրկված հայերի թվաքանակով, և ամենակարևորը՝ ըստ այդ երկրի գլխավոր օրենքի, յուրաքանչյուր երրորդ կայսրը ընտրվում էր հայազգի նախարարներից: Սակայն

ամենակարևոր փաստարկը հայերիս օգտին, որ մինչև այսօր էլ պահպանվել է Բյուզանդական Կայսրության ժամանակներից, դա Պոլսո կամ Կոնստանդնուպոլիսի հայոց պատրիարքարանն է: Իսկ այն 60000 հայերը, որոնց նախնիներն այստեղ հաստատվել են դեռևս Կոնստանտին կայսրի օրոք, ոչ մի կապ չունեն Թուրքիայի ներկայիս կառավարության բարյացակամության հետ, եթե չպնդենք հակառակը:

Արդեն վերևում նշեցինք, 'Պատմության անիվի' հայ-թուրքական հարաբերություններին վերաբերվող դեկը ամուր իրենց ձեռքում պահած Թուրքիան միշտ գտնվել է շահեկան դիրքերում (հասկանալի է, հայկական պետականության բացակայության պայմաններում հայկական կողմի շահերը ներկայացնողներ կամ չեն եղել կամ դրանք եղել են միջազգային պայմանագրերով միմյանց հետ հարաբերվող գերտերությունները, որոնք հայկական հարցն օգտագործել են ընդամենը որպես լրացուցիչ խաղաքարտ իրենց սեփական շահերն առաջադրելու համար): Սակայն այժմ Թուրքիան կարծես թե բախվել է նոր իրողության հետ, որտեղ նրա գործողություններն արդեն սահմանափակվել են հայկական պետական 2 կազմավորումների՝ ՀՀ-ի և ԼՂՀ-ի գոյության պատճառով: Սակայն չի կարելի այնքան միամիտ լինել և կարծել, թե թուրքերը կանգնած են անլուծելի խնդրի առաջ և ի վերջո գնալու են զիջումների: Հակառակը, նրանց համար չկան անլուծելի խնդիրներ, քանի որ նրանց բնույթն այնպիսին է, որ ցանկացած 'կրիտիկական' պահին գործում են իրենց ավանդական՝ 'քոչվորական' մեթոդներով և դիմում ամենաձայրահեղ միջոցների, այնպիսի միջոցների, ինչպիսիք են ահաբեկչությունները, բռնի տեղահանություններն ու կոտորածները, ընդհուպ մինչև ցեղասպանությունները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում սանձազերծում են նաև պատերազմներ, այնպես, ինչպես դա տեղի ունեցավ 1920թ. հոկտեմբերին Քեմալական Թուրքիայի կողմից՝ Հայաստանի 1-ին Հանրապետության (որն, անշուշտ, Սևրի պատասխանն էր), և 1991թ.՝ Ադրբեջանի կողմից՝ անկախություն հռչակած ԼՂՀ-ի դեմ (սա էլ Արցախի ինքնորոշման պատասխանն էր):

Այնպես որ, այսօրվա պետականության առկայության պայմաններում ոչ միայն պետք է դիմագրավել թուրքական նկրտումներին, այլև պատրաստ լինել դիմագրավելու նրա կողմից սպասվող ագրեսիան (եթե Ադրբեջանը ամեն օր հռչակում է պատերազմով, ապա չի կարելի բացառել նաև նրա ավագ եղբոր կողմից սպասվող վտանգը):

Ի դեպ, շարունակելով պատմական թեման, պետք է փաստենք նաև, որ թուրքերը երբեք չեն կարողացել ծնկի բերել հայերին դեմ առ դեմ պատերազմելիս: Նրանք կամ դավադրորեն հարվածել են թիկունքից կամ էլ, օգտվելով մեր ժողովրդի անպաշտպան վիճակից, մշտապես վարվել են այնպես՝ ինչպես ցանկացել են, իսկ երբ դանակը ոսկորին է հասել և մեր ժողովուրդը դիմել է ինքնապաշտպանության, միշտ էլ լուրջ խնդիրներ են ծագել թուրքերի համար. հիշենք հենց եղեռնի տարիներին տարբեր վայրերում կազմակերպված հայերի ինքնապաշտպանական կռիվները, որտեղ թուրքական զորքերը, երբ բախվում էին հայ զինված պաշտպաններին, կոտորվում էին և այլևս չէին կարողանում կատարել իրենց սև գործը: Ապացույցը հազարավոր փրկված կյանքերն են, որոնք, դուրս պրծնելով եղեռնական դժոռքից, հետագայում պետք է ոչ միայն շարունակեին հայի ճակատագրով ապրելու և հայ մնալու հաստատակամությունը, այլև, որպես կենդանի վկաներ, ավելի ճիշտ՝ որպես 'իրեղեն' ապացույցներ, ներկայանային աշխարհին և պատմեին թուրքերի անմարդկային ծրագրերի և գազանային գործողությունների մասին: Ես, որպես գեյթունցու ժառանգ, չեմ կարող չհիշել նաև գեյթունցիների 500-ամյա հերոսական պայքարը Օսմանյան իշխանությունների դեմ, որի ընթացքում Արծվաբույնը շուրջ 5 տասնյակ պատերազմներ է մղել և պաշտպանել իր ինքնիշխանությունը, իսկ 1862թ. Մեծ ապստամբությունը, որը պարտության մատնեց իրենից տասնապատիկ անգամ թվով և ռազմատեխնիկայով գերակշռող թուրքական բանակին, ստիպեց Սուլթանին ոչ միայն հրաժարվելու գենքի ուժով գեյթունցիներին հնազանդեցնելու մտադրություններից, այլև, կատարելով ապստամբների պահանջները, գնաց զիջումների, որոնցից գլխավորը

Մերձադարյան Ազգային Սահմանադրության՝ ընդունումն էր 1863թ.: Եթե խորապես վերլուծենք այդ փաստի պատմական նշանակությունը, ապա անվերապահորեն կարող ենք ասել, որ զեյթունցիները 150 տարի առաջ կարողացան հասնել այն բանին, ինչին այսօր ձգտում է ողջ հայությունը, այսինքն՝ որպեսզի թուրքական կառավարությունը ճանաչի արևմտահայերի իրավունքներն ու փոխհատուցի պատճառած վնասների համար: Հենց այդ էր պատճառը, որ Մեծ Ապստամբությունը հսկայական ազդեցություն գործեց հայ ժողովրդի 2 հատվածների վրա և ողջ հայ ժողովրդի գիտակցության մեջ արմատավորեց սեփական իրավունքները պաշտպանելու և անկախություն նվաճելու համար օտար բռնակալների դեմ պայքարում սեփական ուժերին ապավինելու գաղափարը և, ապա, ի ցույց տվեց մեր ժողովրդին, որ իրենց նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է կիրառել պայքարի ինչպես ռազմական, այնպես էլ իրավական և քաղաքական միջոցները: (Օգտվելով առիթից, ես կցանկանայի հիշեցնել նաև, որ 2012թ. լրանալու է Մեծ Ապստամբության 150-ամյակը, որի կապակցությամբ Միջազգային Զեյթուն հայրենակցական միությունն արդեն 2 տարի իրականացնում է քարոզարշավ՝ մեր հայրենակիցներին ներգրավելու նպատակով և հոբելյանը պատշաճ ձևով նշելու կապակցությամբ և, օգտվելով պատեհությունից, կրկին անգամ բոլոր ցանկացողներին հրավիրում ենք համագործակցության: Կարծում եմ, որ զեյթունցիների օրինակին պետք է հետևի նաև ողջ արևմտահայությունը, որպեսզի 2013թ. էլ պատշաճորեն նշվի «Արևմտահայերի 1-ին Սահմանադրության» ընդունման 150-ամյակը: Միաժամանակ առաջարկում եմ Մերձադարյան Ազգային Խորհուրդին, որպեսզի նա այսօրվանից զբաղվի նաև Մերձադարյան Նոր Սահմանադրություն մշակելու և ընդունելու խնդրով):

Այնուամենայնիվ՝ հայ-թուրքական պատերազմի ամենավառ օրինակը մնում է 1918 թ Սարդարապատի ճակատամարտը, որտեղ, չնայած անտերության մատնված ժողովրդի վիճակը շատ ավելի ծանր էր, իսկ ռազմական ուժը՝ շատ ավելի նվազ, սակայն դա չօգնեց թուրք հրոսակներին մուտք գործել Երևան և այս անգամ նրանք հաշտվեցին Կովկասում հայկական պետական կազմավորում ունենալու մտքի հետ: Ափսոսալ կարելի է միայն, որ մենք դեռևս չենք կարողանում ռազմական հաղթանակներն ամրագրել դիվանագիտորեն և հասնել վերջնական արդյունքի: Իսկ որքան՝ այլ կլինեք պատմությունը, եթե այդ տարիներին նույնպիսի դիմադրություն կազմակերպվեին նաև այն ժամանակվա հայաշատ այնպիսի քաղաքներում, ինչպիսիք էին Թիֆլիսը (որն Արևելյան Հայաստանի գլխավոր քաղաքական, տնտեսական և մշակութային կենտրոնն էր) և Բաքուն (որը նույնիսկ Կոմունայի իշխանության շրջանում զգալի ռազմական և տնտեսական ներուժ ուներ՝ քաղաքը թուրքերի ձեռքը չհանձնելու համար): Հենց այստեղ է, որ թուրքերն առավելություն ունեն մեր նկատմամբ: Նրանք շատ նրբորեն կարողանում համոզել մեզ, որպեսզի մենք սխալ կողմնորոշում ունենանք մեր բարեկամների նկատմամբ, ավելի ճիշտ՝ կարողանում են վճռորոշ պահերին սեպ խրել մեր և մեր բարեկամների միջև, ինչպես դա եղավ Ռուսաստանի պարագայում, այլապես այսօր վերջնականապես լուծված կլինեին ոչ միայն Արցախի, այլև Նախիջևանի, Ջավախքի և դեռևս չազատագրված մյուս տարածքների հարցերը:

Այժմ Թուրքիան գիտակցում է իր գլխին կախված վտանգը, այն, որ եկել է ոչ միայն Կովկասում հայկական 2-րդ պետության (ԼՂՀ) գոյության, այլ նաև հենց իր՝ Թուրքիայի տարածքում, հայկական հողատարածքներից (Արմ. Հայաստան) զրկվելու մտքի հետ հաշտվելու ժամանակը, որտեղից էլ սկիզբ են առնում նրա ջղագրգիռները և որն էլ նրան դարձնում է անկանխատեսելի:

Նման պայմաններում, քանի դեռ տեղի չի ունեցել հայոց ցեղասպանությունը դատապարտող Նյուրենբերգը, անհրաժեշտ է ոչ միայն միջազգային հանրության ուշադրությունը կենտրոնացնել ցեղասպանության ճանաչման և դատապարտման խնդիրների վրա, այլև նրանից պահանջել, որպեսզի նա հետևողական գտնվի մեր 100-ամյա ոտնահարված իրավունքները վերականգնելու հարցում և Մերձադարյան Ազգային Խորհուրդը՝ դեռևս շատ անելիքներ ունի այդ ուղղությամբ: Այսօր մեր ձեռքում ունենք մի հզոր փաստաթուղթ, որը ոչ

միայն մեր իրավունքները հաստատող, այլև միջազգայնորեն ընդունված և ճանաչված միակ իրավաբանական փաստաթուղթն է: Հասկանալի է, որ խոսքը 1920թ. օգոստոսի 11-ին կնքված Սևրի Դաշնագրի մասին է և մեզ մնում է միայն դիմել Պայմանագիրն ստորագրած երկրների կառավարություններին, որպեսզի վեր հանեն իրենց նախորդների կողմից ստորագրած փաստաթղթերը և վերահաստատեն դրանք: Այլևս հայ ժողովուրդը պահանջատեր ժողովուրդ է և միայն այդ ճանապարհով կարելի է տեր կանգնել մեր կորցրած Հայրենիքին:

Ելույթիս վերջում, խոսելով Սևրի Պայմանագրի մասին, կցանկանայի նշել նաև նրանում առկա այն խոշոր բացթողումը, որը վերաբերվում է հայկական Կիլիկիային:

Հայտնի է, որ պատմականորեն Սևրի Պայմանագրին նախորդել է 1916 թ. Անգլիայի և Ֆրանսիայի միջև կնքված, այսպես կոչված Սաքս-Պիկոյի պայմանագիրը, որն, ըստ էության, Սևրի Պայմանագրի նախատիպն է եղել, որտեղ, ի տարբերություն Սևրի, Արևմտյան Հայաստանը նշված է եղել Կիլիկիայի հետ միասին: Հետագայում Կիլիկիան դուրս է մնում Սևրի Պայմանագրով Հայաստանին հատկացվող տարածքից՝ իբր այլևս այնտեղ հայեր չլինելու անհիմն պատճառաբանությամբ, որը, մեղմ ասած, չի համապատասխանում պատմական իրականությանը, քանի որ դեռևս 1918թ. հոկտեմբերին, Օսմանյան Կայսրության վերջնական տապալումից հետո, Կիլիկիան անցնում է Ֆրանսիական մանդատի ներքո և 1915-16թ.թ. Կիլիկիայից բռնագաղթված շատ հայեր կրկին վերադառնում են իրենց նախկին բնակավայրերը (այն ժամանակվա աղբյուրների համաձայն, 1920 թ. հաշվվում էին մոտավորապես 200000 հայեր, որն այդ ժամանակահատվածի համար բավականին մեծ թիվ էր): Հայտնի է նաև, որ 1920թ. օգոստոսի 4-ին կիլիկիահայերը հռչակում են իրենց անկախությունը, սակայն քեմալական կառավարության՝ Ֆրանսիային ներկայացրած բողոքից հետո, ֆրանսիացիները համոզում են հայերին հրաժարվել անկախությունից՝ խոստանալով նրանց ֆրանսիական հպատակություն տալ, այդպիսով կասեցնելով Պայմանագրում Կիլիկիայի հարցը ներգրավելու հնարավորությունները: Իսկ 1923թ. Լոզանի Կոնֆերանսից հետո ֆրանսիացիները հեռանում են Կիլիկիայից և կիլիկիահայերին միայնակ ու անպաշտպան թողնելով, նրանց մատնում են երկրորդ կոտորածի և արտագաղթի: Կարծում եմ, որ այսօր արևմտահայերի 3-րդ Վեհաժողովում հատուկ որոշում պետք է ընդունվի նաև Կիլիկիայի հարցը Սևրի Պայմանագրով որոշված Արևմտյան Հայաստանի հետ միավորելու և երկուսը միասին Արևմտահայերի ժառանգների մեկ ընդհանուր Հայրենիք ճանաչելու մասին:

Դավիթ Ալեքսանյան, «Արծվաբույն Զեյթուն» հայրենակցական միության նախագահ

Արևմտեան Հայաստանի Հայոց Ազգային Խորհուրդ
Conseil National des Arméniens d'Arménie Occidentale

BP 61
92224 BAGNEUX CEDEX - FRANCE
e-mail : haybachdban@wanadoo.fr